

tek publikacji dotyczy wpływu praw rzymskiego na różnorodne ustawodawstwa europejskie, począwszy od starożytności, aż do czasów współczesnych. Książka jest cennym wkładem

do studiów nad prawem rzymskim. Może być przydatna dla wszystkich interesujących się prawem, zarówno nauczających, studentów, jak i praktyków.

Ks. Jan Maciej Dyduch

Życie pozagrobowe. Dziesięć rozmów o rzeczach ostatecznych,
WAM, Kraków 2005, stron

Człowiek od zawsze interesował się prawdą o sobie samym i własnym życiu, o jego początku i celu, o tym, co dla oczu i umysłu odkryte, a może szczególnie o tym, co dla oczu i ludzkiego rozumu nie w pełni dostępne. Życie i śmierć, niebo i piekło, dusza i ciało, życie ziemskie i życie wieczne to pytania, które stawia sobie każdy, bez względu na epokę, w której przyszło mu żyć, wyznawany światopogląd, czy religię, niezależnie od tego, ile liczy sobie lat ani nawet niezależnie od tego, czy kultura go formująca jest bliska czy daleka prawdzie o Bogu. Każdy bez wyjątku przynajmniej niepokoi się o własny los i o to, co jest tam, po drugiej stronie, za granicą życia. Zjawisko to obserwujemy również w naszej polskiej rzeczywistości. Zadziwiająco często przeróżne czasopisma na stronach tytułowych umieszczają prowokujące tytuły, znaki zapytania o sprawy ostateczne. Istnieje głód prawdy o życiu człowieka. Chrześcijańskie święta, a także współcześnie toczące się dyskusje wokół aborcji, klonowania, eutanazji, są pretekstem,

by poszukiwać odpowiedzi na te niepopularne, ale ostateczne kwestie: życia i śmierci oraz życia po śmierci.

Klimat naszych czasów doskonale oddaje motywację, dla której powstała książka Roberto Righetto pt. *Życie pozagrobowe. Dziesięć rozmów o rzeczach ostatecznych*, wydana nakładem Wydawnictwa WAM, Kraków 2005, w przekładzie Jana Macieja Głogoczewskiego (tytuł oryginalny: *Aldilà e dintorni. Dieci dialoghi sulle „cose ultime”*, Edizioni San Paolo 2002). Autora publikacji, włoskiego dziennikarza, sprowokowały te właśnie pytania: co wiemy o życiu pozagrobowym i czy ono nas jeszcze interesuje, a ponadto jakie jest nauczanie Kościoła na ten temat? Przeprowadził on ankietę wśród współczesnych teologów i filozofów, by tą drogą wykazać, że ciekawość życia po śmierci wciąż porusza człowieka XXI wieku, którym bardziej niż jego przodkom zawładnęło poczucie panowania nad światem, w którym żyje. Bezpośrednim pretekstem do zajęcia się prezentowaną w książce problematyką stały się

słynne katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II z roku 1999 na temat piekła, czyścica i raju.

Autor snuje refleksję nad symptomami pewnego kryzysu, jako że eschatologia głoszona w oficjalnej nauce Kościoła nie przekonuje wszystkich. Głos Kościoła słuchany jest w wielu sprawach społecznych, ale nie u wszystkich posiada moc autorytetu, gdy wypowiada się o raju i piekle. Może, jak to sugeruje autor, przyczyniły się do tego zbyt plastyczne i nie zawsze adekwatne wizje tamtego świata. Najwłaściwszym, według autora, językiem opisującym tę rzeczywistość jest język personalizmu chrześcijańskiego. Jak pisze Righetto: „Właśnie Papież, mówiąc w swych katechezach o tamtym świecie (...) w bardzo wyraźny sposób usankcjonował ów nawrót do tematyki eschatologicznej. Wojtyła chciał oczyścić pole z licznych nieporozumień, jakie pojawiły się w przeszłości na temat geografii tamtego świata: «Trzeba zachowywać pewien umiar w opisach tych ostatecznych rzeczywistości, ponieważ pozostają one zawsze nieadekwatne». I dodał: «niebo lub szczęśliwość, w której się znajdziemy, nie jest abstrakcją czy też fizycznym miejscem pośród obłoków, lecz żywą i osobistą więzią z Trójcą Świętą. Jest to spotkanie z Ojcem, które się urzeczywistnia w Chrystusie. Zmartwychwstałym dzięki komunii Ducha Świętego”

Głos Papieża zderza się jakoś z oczekiwaniami zwykłych ludzi. Dla nich, jak wypowiada się we wstępie do prezentowanej książki autor, życie pozagrobowe to odbudowanie spraw

ludzkich i przedłużenie na wieki dobrych kontaktów z drogimi osobami, jakie mieli w życiu ziemskim. Rozważając kształt wypowiedzi o problemach eschatologicznych w Kościele przed Janem Pawłem II i za Jego pontyfikatu, a także w myśli filozoficznej, literaturze i sztuce, autor poszukuje zrozumienia dla postaw ludzi w odniesieniu do spraw ostatecznych. Temu miała też służyć przeprowadzona przez niego ankieta. Jak sam podkreśla, myśliciele, którzy wystąpili w przeglądzie postaw wobec spraw ostatecznych zawartych w prezentowanej książce, zostali wybrani celowo spośród teologów i filozofów wierzących. To niewątpliwy atut tej pracy, biorąc pod uwagę cel, jaki postawił przed sobą jej autor. Rozmówcy to przede wszystkim ludzie, którzy zajmują się w swoich poszukiwaniach bezpośrednio problematyką eschatologiczną. Daje to jasny ogląd sprawy czytelnikowi, który porusza się po areopagu współczesnych poglądów na życie i śmierć. Klimat rozważań jest bowiem wynikiem wiary rozmówców w Jezusa Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał dla naszego usprawiedliwienia.

Po wstępie autora książka zawiera dziesięć wywiadów na tematy dotyczące spraw ostatecznych. Pierwszym rozmówcą jest Giacomo Canobbio, przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Włoskich, autor wielu książek teologicznych. Sprzeciwia on się myśleniu katastroficznemu, jakie towarzyszy przełomowi epok. To nie zło zwycięża, ale ostatecznie słowo należy do Boga. Ludzka bezsilność w obliczu zła

może znaleźć swoje uzdrowienie w Chrystusie, który zwyciężył świat.

Sergio Givone to wybitny włoski filozof, uczeń Luigi Pareysona. To drugi rozmówca autora książki. Miał on odwagę stawić czoło zuchwałemu dyskursowi na temat zła u Boga, a kilka lat temu napisał powieść zatytułowaną *Baśń o rzeczach ostatecznych*. Tyimi słowami zareagował na krytyczne uwagi niektórych komentatorów, którzy nieprzychylnie wypowiadali się o doktrynie czyścica, wypaczając słowa Papieża z jego katechezy na ten temat z roku 1999. Główna jego teza głosi, że odebranie człowiekowi prawdy o czyścicu jest odebraniem mu nadziei na zbawienie.

W problem powtórnego przyjścia Chrystusa wpisane są zagadnienia dotyczące człowieka: zła, bólu i cierpienia. O tym przeczytać można w rozmowie z Umberto Regina, który uczy filozofii moralnej na Uniwersytecie w Weronie. Zbyt często jego zdaniem sprawy ostateczne rozumiane są w sensie apokaliptycznym, a przez to powiązane z końcem świata i ze śmiercią, pociągając za sobą obraz fałszywej transcendencji.

Na temat szatana i obecności zła w świecie wypowiada się Ojciec Alberto Maggi, Sługa Maryi, dyrektor Centrum Studiów Biblijnych „G. Vannucci” w Montefano w prowincji Macerata, autor rozlicznych esejów teologicznych i egzegetycznych na temat diabła. Przedstawia wynik studiów nad tekstami biblijnymi na temat roli i obecności szatana na kartach Pisma świętego.

Temat zstąpienia Jezusa do piekieł zainteresował Giovanniego Anconę, wykładowcę dogmatyki na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim i dyrektora Instytutu Teologicznego w Puglii. Milczenie Chrystusa, pusty grób, piekło, zło i ból to okazja do głoszenia Tego, który jest solidarny z tymi, którzy znajdują się w sytuacji „piekła”, Jezusa, który sytuację tę przemienia sięgając poza piekło i zło.

O magii i spirytyzmie, a także o stosunku Kościoła do tych zjawisk wypowiada się Moreno Fiori, dominikanin, który na temat spirytyzmu wydał swoją książkę. Ojciec Fiori jest egzorcystą i członkiem studiów parapsychologicznych w Bolonii. Pragnienie nawiązania kontaktu ze zmarłymi jest silną potrzebą ludzi po utracie ich bliskich. W wywiadzie ukazany został duszpasterski aspekt omawianego problemu.

Eugenio Corsini to turyński uczyony od dawna zajmujący się problematyką apokaliptycznych wizji końca świata. Opublikował on książkę, w której wyjaśnia, że Apokalipsa św. Jana nie wyobraża jakichś wstrząsających faktów czy katastrof, ale opisuje wydarzenia Pasji Chrystusa. Zapisana w prezentowanej książce rozmowa dotyczy wyobrażeń na temat końca świata, jakie pojawiają się w tradycji teologicznej i literackiej.

Z księdzem Giannim Colzanim, wykładowcą teologii na Uniwersytecie św. Urbana w Rzymie autor rozmawia o trzech rzeczywistościach pozaziemskich zapowiadanych przez chrześcijaństwo. Na temat zaś powrotu do zainteresowania się rzeczami

mi ostatecznymi wypowiada się Vittorio Possenti, wykładowca filozofii moralnej na Uniwersytecie Weneckim.

Ostatnim rozmówcą jest jeden z najwybitniejszych teologów włoskich, ksiądz Luigi Sartori. Za motto jego wywodu mogą posłużyć słowa przez niego wypowiedziane: „w miarę jak biegnie moje życie, nie tylko jako człowieka wierzącego, ale także jako myśliciela, wzrasta i ogromnieje we mnie poczucie tajemnicy zła”

Trzecią część omawianej tu publikacji stanowią wypowiedzi Jana Pawła II z audiencji generalnych w roku 1999 o niebu, piekle i czyśćcu, a więc te, które stały się dla autora inspiracją do napisania książki.

Myślę, że dziennikarz Roberto Righetto włączył się w znaczący sposób w dyskusję na temat spraw ostatecznych i jego książka może stać się doskonałym przewodnikiem po zagadnieniach eschatologicznych dla tych czytelników, którzy pragną pogłębienia swej wiary i wiedzy. Jest to także kompendium nauczania Kościoła na wskazany temat. Książkę czyta się dość łatwo nawet osobom bez przygotowania teologicznego. Warto polecić ją wszystkim poszukującym odpowiedzi na najbardziej nurtujące człowieka pytania. Przedstawia ona także bogate spektrum patrzenia na zagadnienia eschatologiczne kształtujące kulturę, w której przyszło nam żyć.

Ks. Artur Niemira